

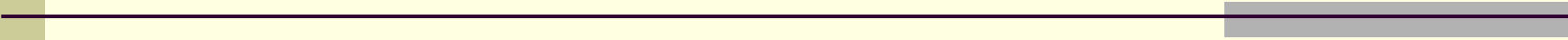
Beslutsfattande och kunskapshantering

Erik Perjons
DSV, SU/KTH
perjons@dsv.su.se

Agenda

- Del 1: Beslutsprocessen (Alter: Kap 3, s 121-125)
- Del 2: Beslutsstödssystem (Alter: Kap 5, s 205-215)
- Del 3: Datawarehousing och OLAP (Alter: Kap 4, s 146-150, s 207)
- Del 4: Data mining (Alter: Kap 5, s 207-208)
- Del 5: Data, information, kunskap (Alter: Kap 2, s 69-72)
- Del 6: Kunskapshantering (Alter: Kap 5, s 196-197)
- Del 7: Kunskapshanteringssystem (Alter: Kap 5, s 196-197)
- Del 8: INKA – ett forskningsprojekt

Del 1:

Beslutsprocessen

Beslutsprocessen

Hitta problemet → Precisera problemet

↓
Problemlösning

Intelligence

- Samla och analysera data om problemet

Design

- Skapa alternativ, skapa kriterier för utvärdering, utvärdera resultat av alternativ

Choice

- Välj prioriterat/optimalt alternativ

Implementation

- Informera om beslut, genomför valt alternativ

↓
Resultat

Beslutsteorier – om hur beslut går till/bör gå till

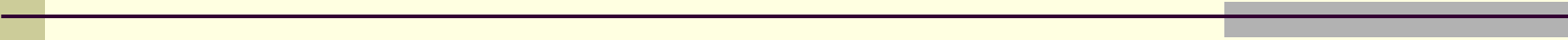

- Rationality (se problemlösning i tidigare bild)
- Bounded rationality – tillräckligt bra alternativ väljs i stället för ett optimalt alternativ
- (Carbage can – lösning kan söka problem i stället för tvärtom)
- (Political model – beslut som fattas beror på kompromisser mellan grupper)

Beslutsprocessen

En förståelse av hur beslutsfattande går till är väsentligt eftersom IS är designade/utformade för att stödja beslut på ett eller annat sätt

Del 2:

Beslutsstödssystem

Alters definition av beslutsstödssystem

- "Beslutsstödssystem är ett interaktivt informationssystem som tillhandahåller information, modeller, datamanipuleringsverktyg för att stödja beslutsfattande i semistrukturerade och ostrukturerade situationer när ingen vet exakt hur beslut ska tas"

Tekniker som kan stödja beslutsfattande

- Simulering (en modell-orienterad ansats). En modell skapas av situationen och beslutsvariabler väljs och alternativa vägar prövas
- Expertsystem – summerar en experts kunskap i termer av fakta och regler. Fakta och regler tillämpas i en speciell situation för att hjälpa någon att besluta vad som ska göras
- OLAP/Data Warehousing
- Data mining
- Case-based reasoning (databas med fall/exempel)

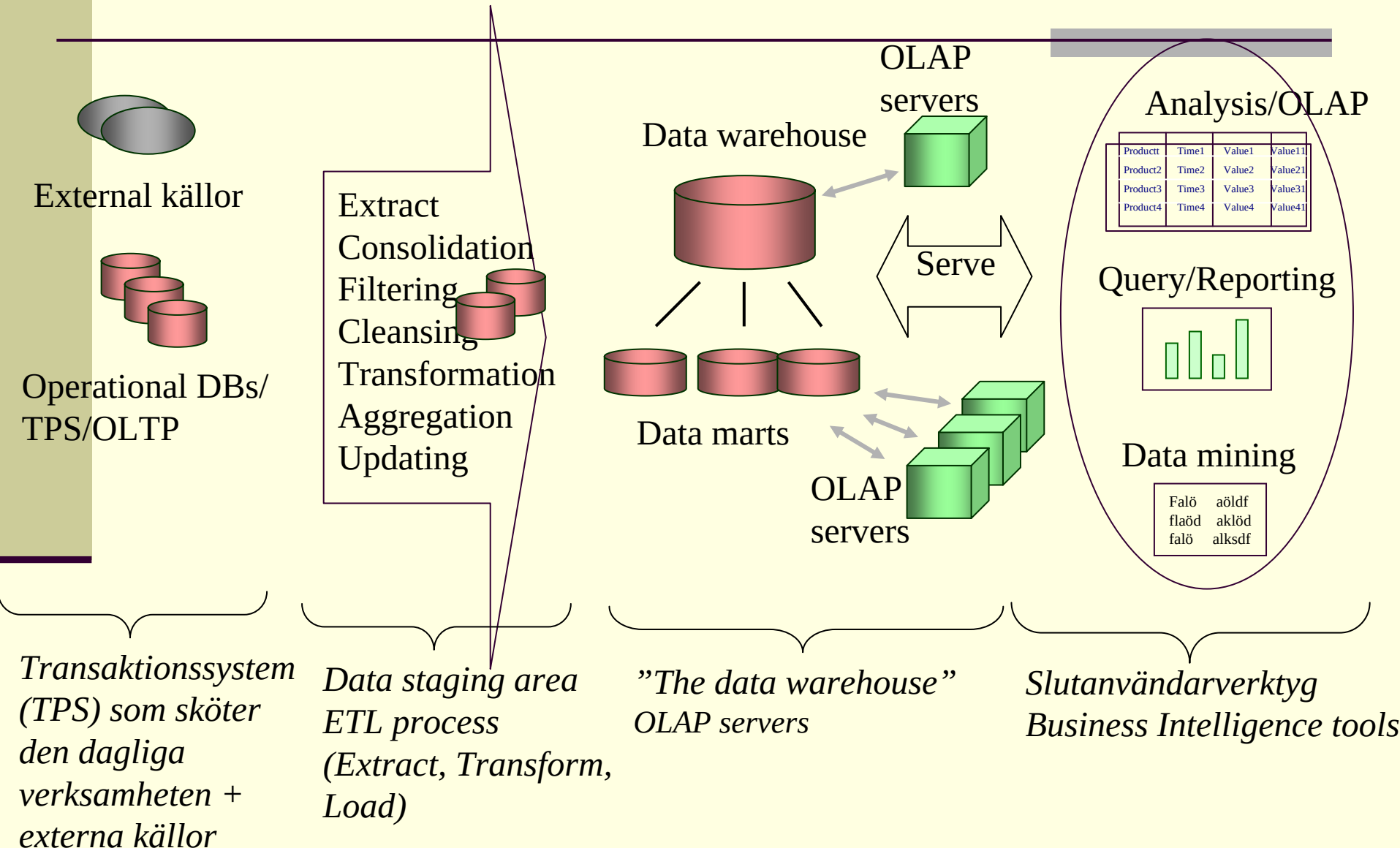

Del 3:

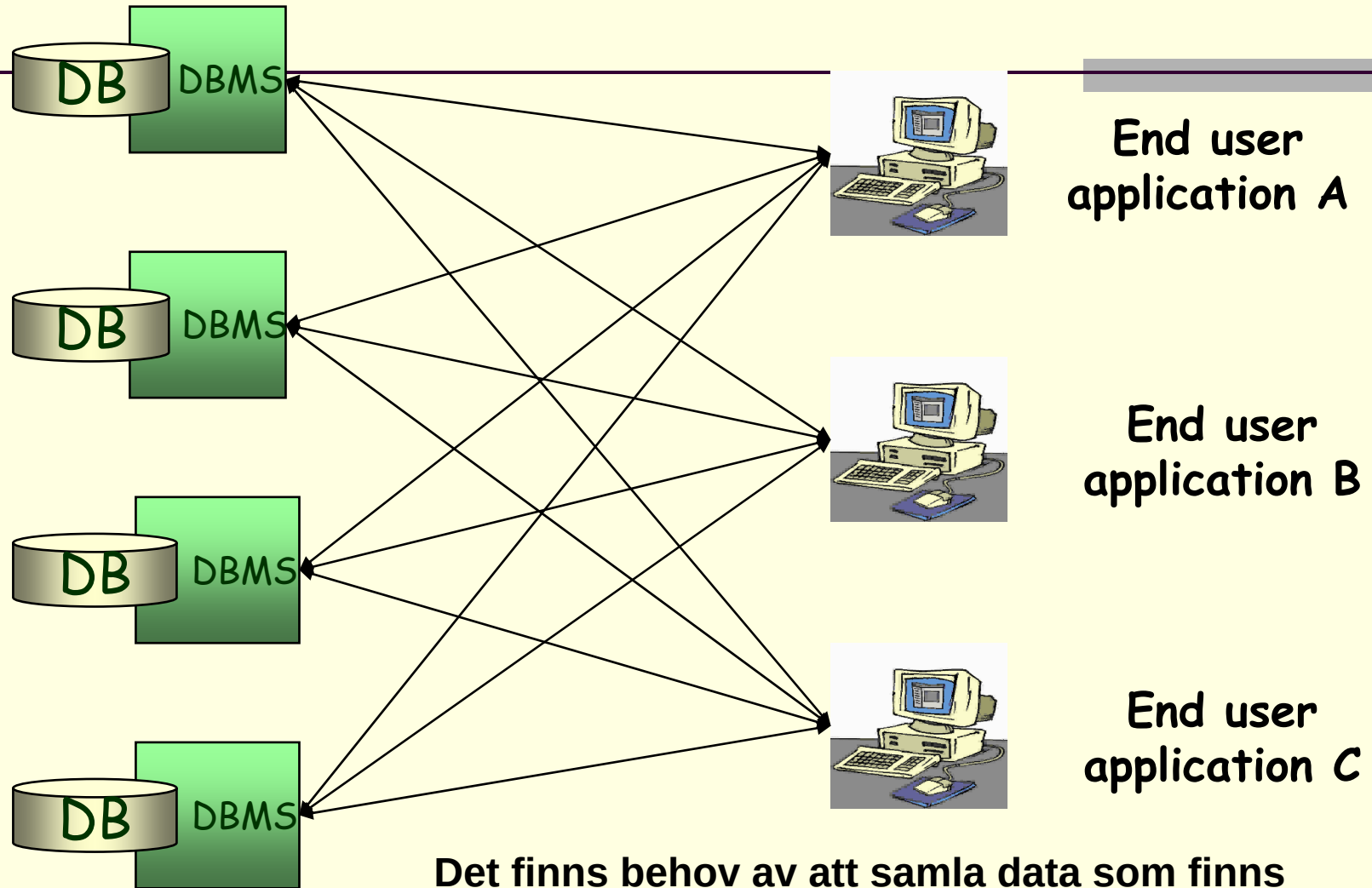
Data Warehousing

Data warehousing arkitektur

Varför behövs ett DW?

Det finns behov av att samla data som finns utspridd på flera databaser/IT-system – som underlag för strategiska och taktiska beslut

Typiska DW frågor

- Vilka kundgrupper är mest lönsamma?
- För hur mycket säljer varje försäljningskontor varje månad?
- Säljer vissa produkter bättre/sämre från vissa kontor?
- Finns det korrelation mellan reklamkampanjer och ökad försäljning?

Alters definition av DW

“Ett data warehouse (datalager) är en kombination av en databas och en mjukvara som är utformad för att stödja verksamhetsanalys och beslutsfattande på ledningsnivå snarare än att stödja minut till minut-processande av verksamhetstransaktioner”

Vad är OLAP?

Akronym för “On-line analytical processing”

OLAP-system fanns redan på 1970-talet, innan det talades om data warehousing. Idag är OLAP nära knutet till data warehousing. Kända OLAP-system idag är Hyperions “Essbase”, Cognos “PowerPlay”, IBMs “DB2 OLAP Server”, Microsofts “Analysis service”.

OLAP är ett beslutsstödssystem som stödjer ad-hoc frågor (frågor som formuleras beroende av aktuell kontext), vilket möjliggör för organisationsledning och analytiker att interaktivt manipulera data

Idén är att låta användare enkelt och snabbt manipulera och visualisera data genom multidimensionella vyer, det vill säga ur olika dimensioner eller perspektiv

Spreadsheet output från OLAP-verktyg

product
product group

mounth
quarter

office
region

Dimensioner/Vyer

Column headers
(join constraints)

Column header
(application constraint)

Answer set representing
focal event

Product Group	Region	First Quarter - 1997
Group A	ABC	1245
Group A	XYZ	34534
Group B	ABC	45543
Group B	XYZ	34533

Dimensioner/Vyer

Fakta

Row headers

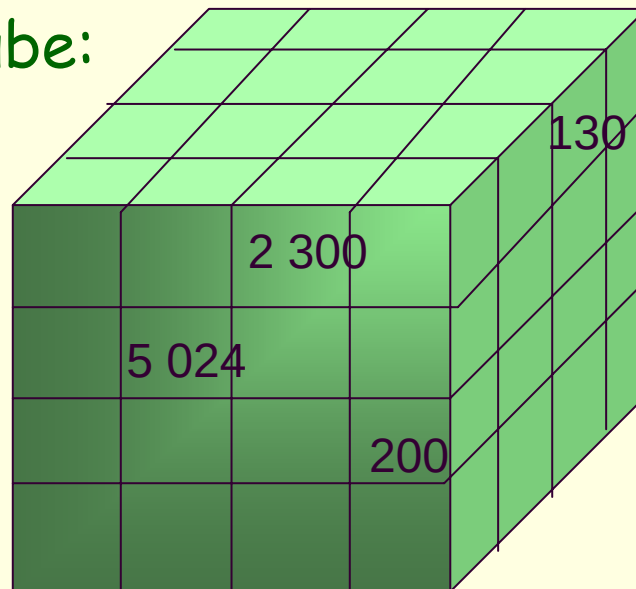

Kuben: “multidimensionell” vy av data

En populär konceptuell modell som influerat utformning av:

- slutanvändarverktyg (OLAP-klienter)
- modellering av databasschema (dimensionell modellering)
- fysisk lagring (MOLAP)

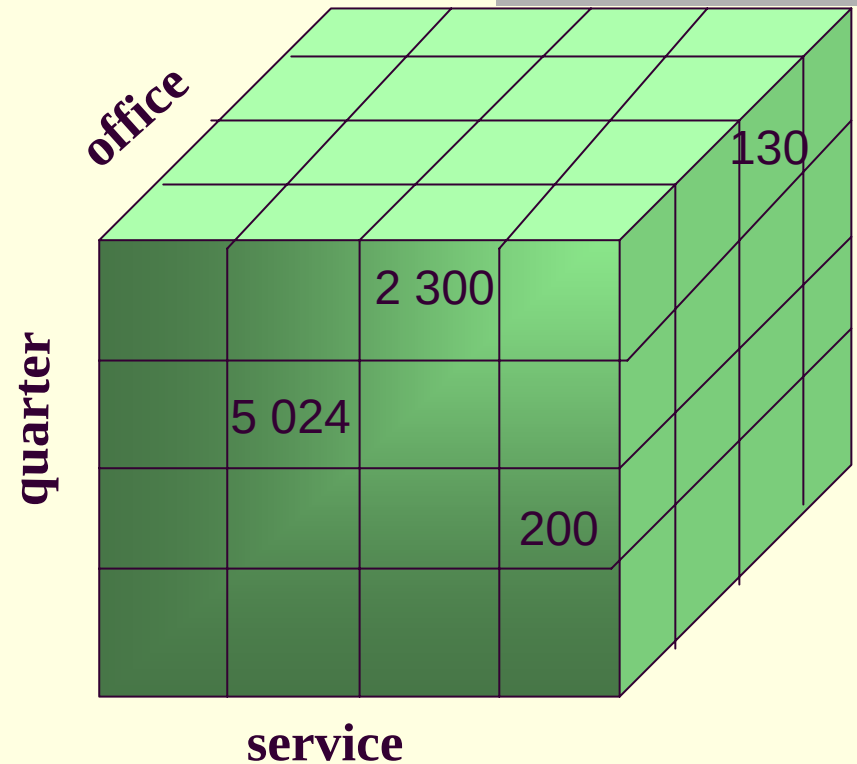
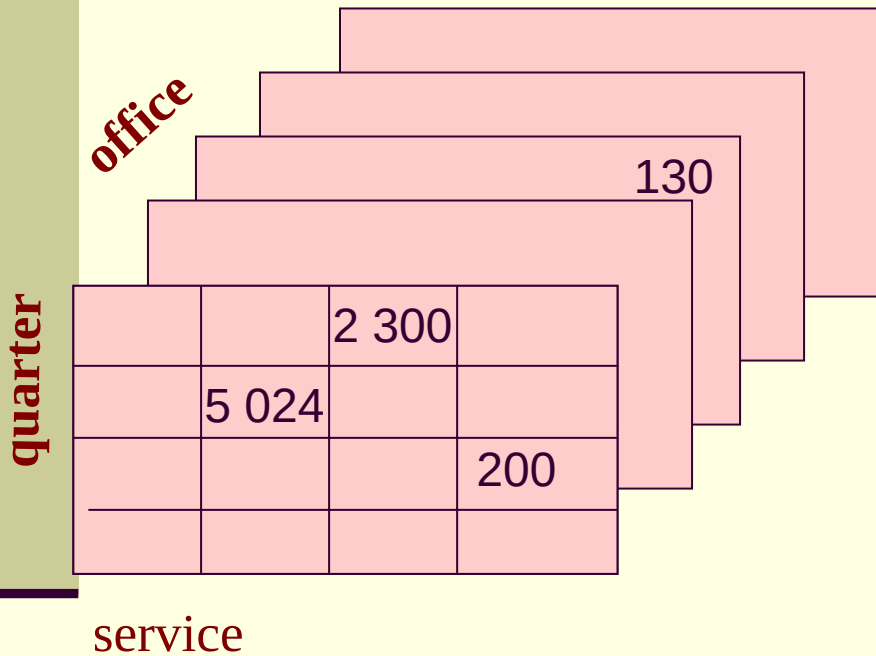
The data cube:

Kuben: “multidimensionell” vy av data

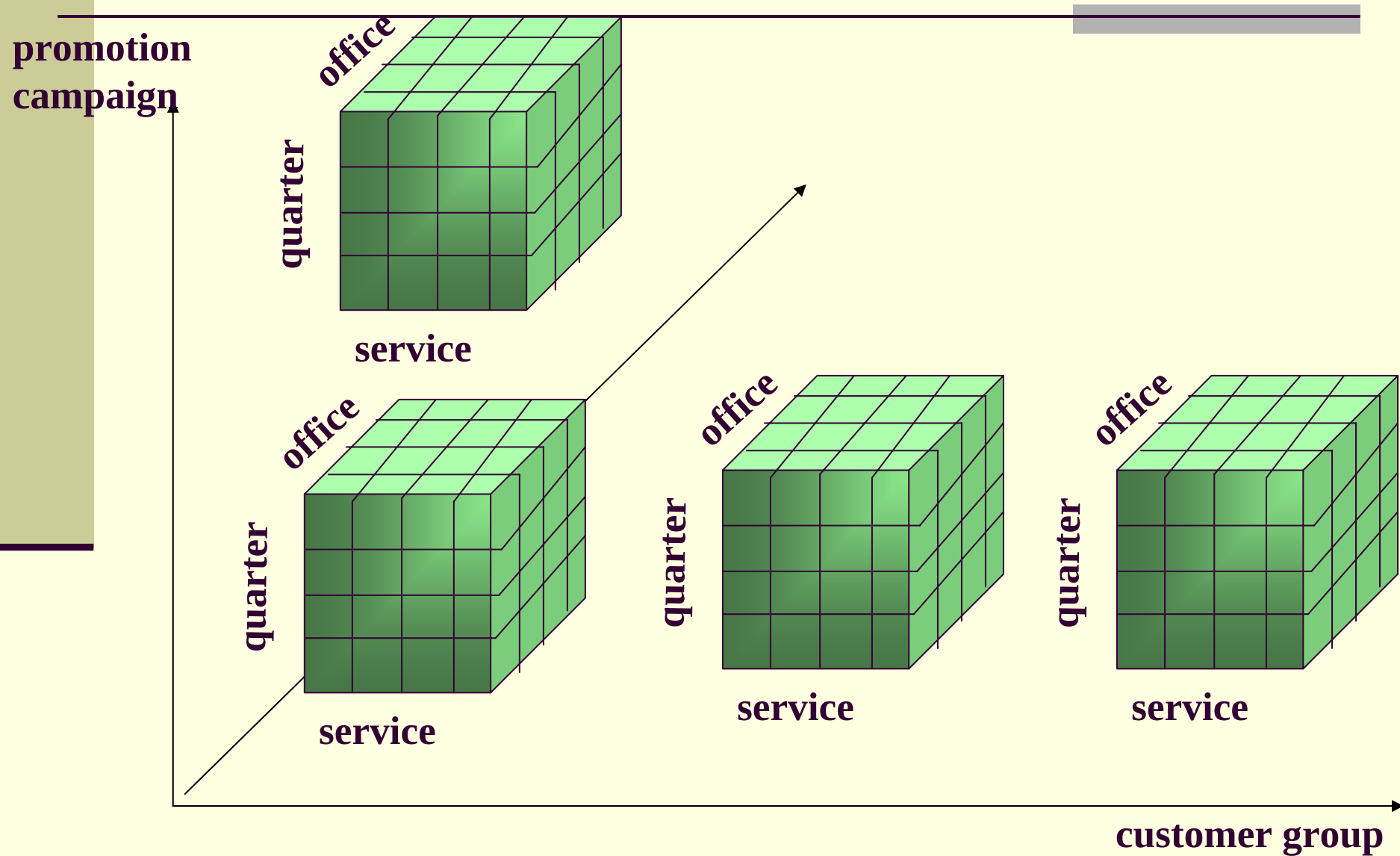
The data cube:

Spreadsheets:

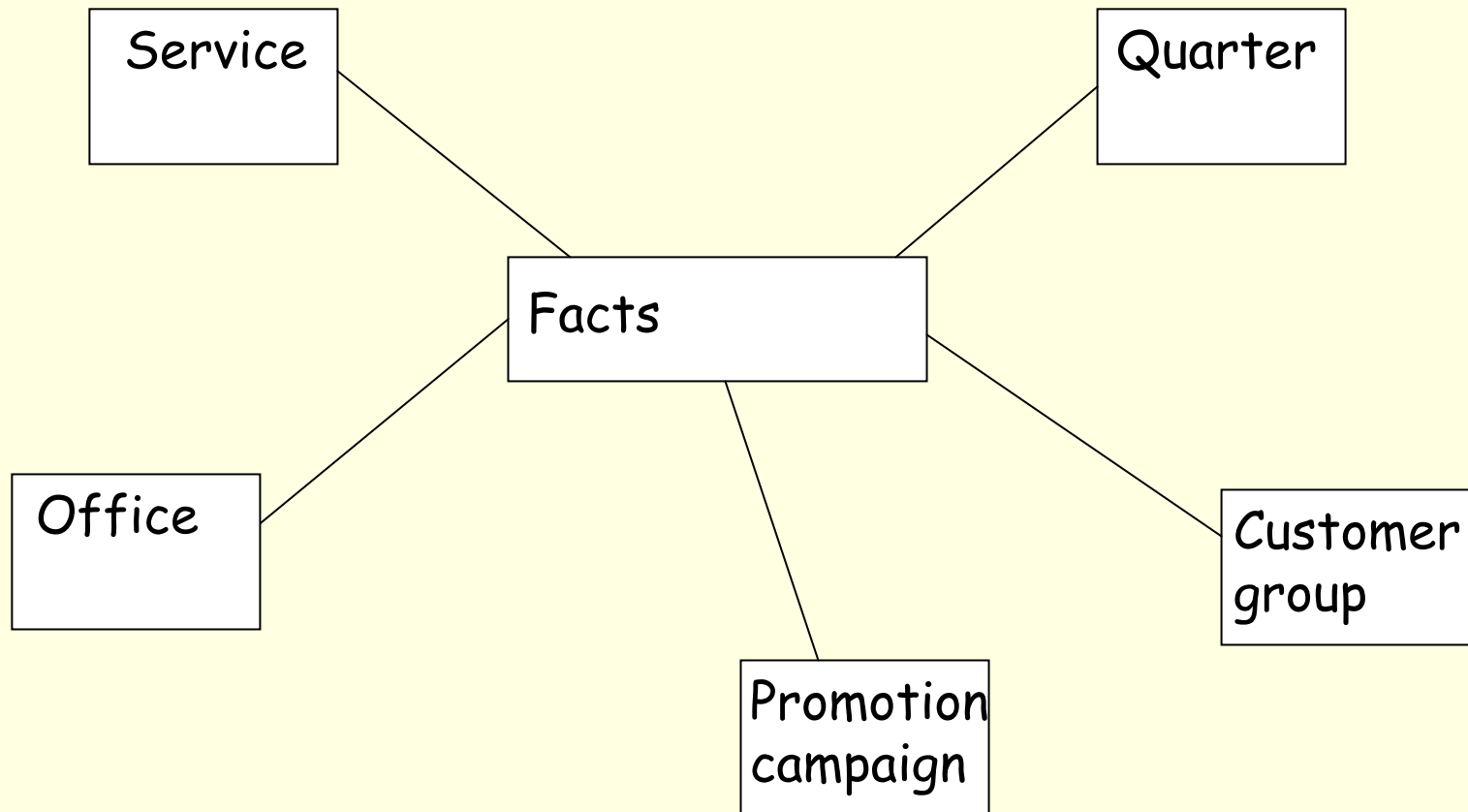
- Numeriska fakta (e.g. antal, summa) beror på en mängd dimensioner/vyer/perspektiv

Kuben: “multidimensionell” vy av data

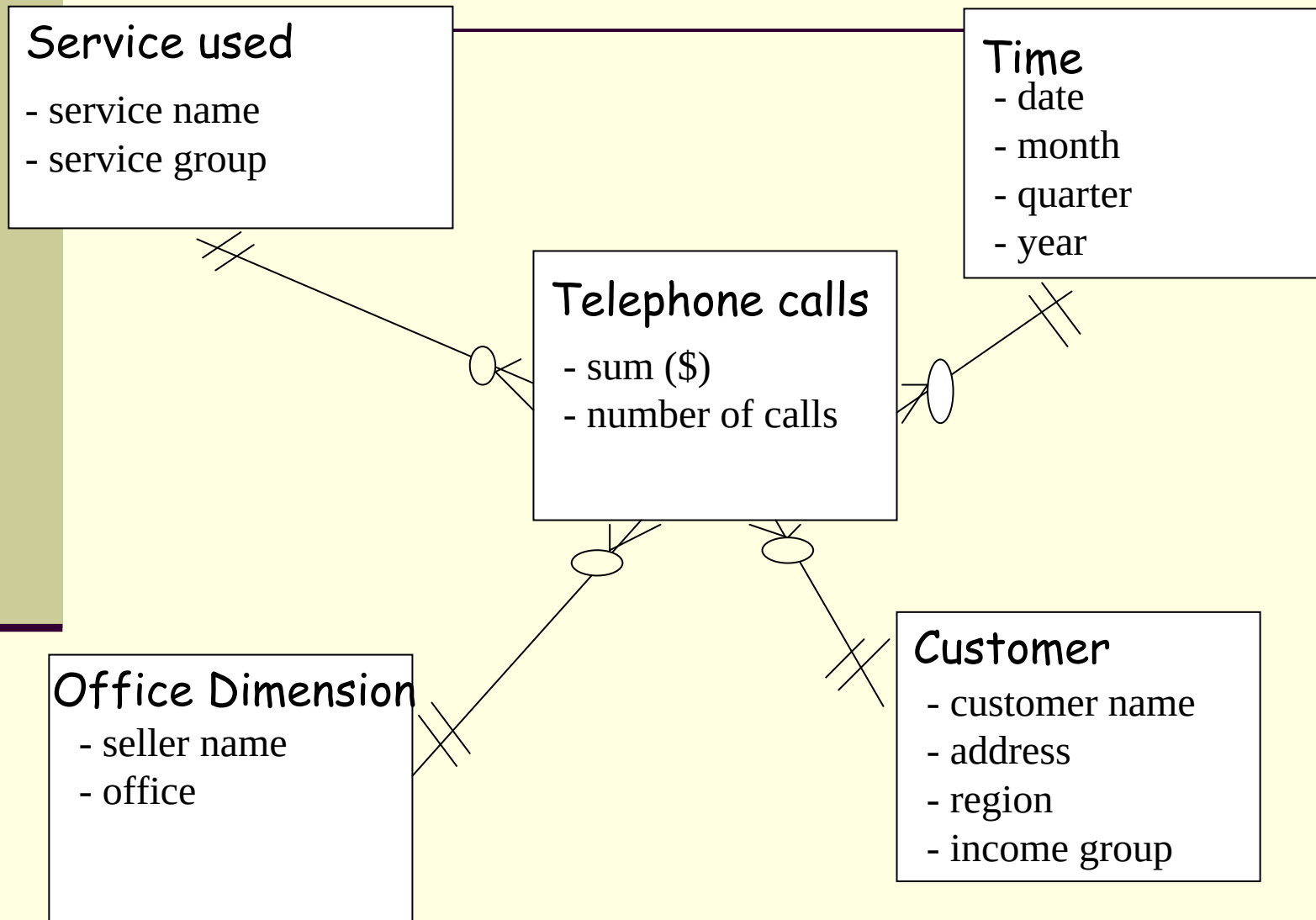

Kuben: “multidimensionell” vy of data

Dimensional modelling - Star-join schema

Dimensional modelling - Star-join schema

Service Dimension

Key	Service	Service group
S1	Local call	Group A
S2	Intern. call	Group A
S3	SMS	Group B
S4	WAP	Group C

Time Dimension

Date/ Key	Month	Quarter	Year
991011	9910	4 - 99	99
991012	9910	4 - 99	99

Fact table - Transactions

				Sum	Number of calls
C210	S1	F11	991011	25:00	3
C210	S3	F11	991011	05:00	1
C212	S2	F13	991011	89:00	1
C213	S1	F13	991011	12:00	1
C214	S4	F13	991012	08:00	1

Office Dimension

Key	Seller	Office
F11	Anders C	Sundsvall
F12	Lisa B	Sundsvall
F13	Janis B	Kista

Customer Dimension

Key	Customer	Address	Region	Income group
C210	Anna N	Stockholm	Stockholm	B
C211	Lars S	Malmö	Skåne	B
C212	Erik P	Rättvik	Dalarna	C
C213	Danny B	Stockholm	Stockholm	A
C214	Åsa S	Stockholm	Stockholm	A

Dimensional modelling - Star-join schema

Service Dimension

Key	Service	Service group
S1	Local call	Group A

Time Dimension

Date/ Key	Month	Quarter	Year
991011	9910	4 - 99	99
991012	9910	4 - 99	99

Fact table - Transactions

				Sum	Number of calls
C210	S1	F11	991011	25:00	3
C213	S1	F13	991011	12:00	1

*Query:
For how much
did customers in Sthlm
use service "Local call"
in october 1999?*

$\Sigma=37:00$

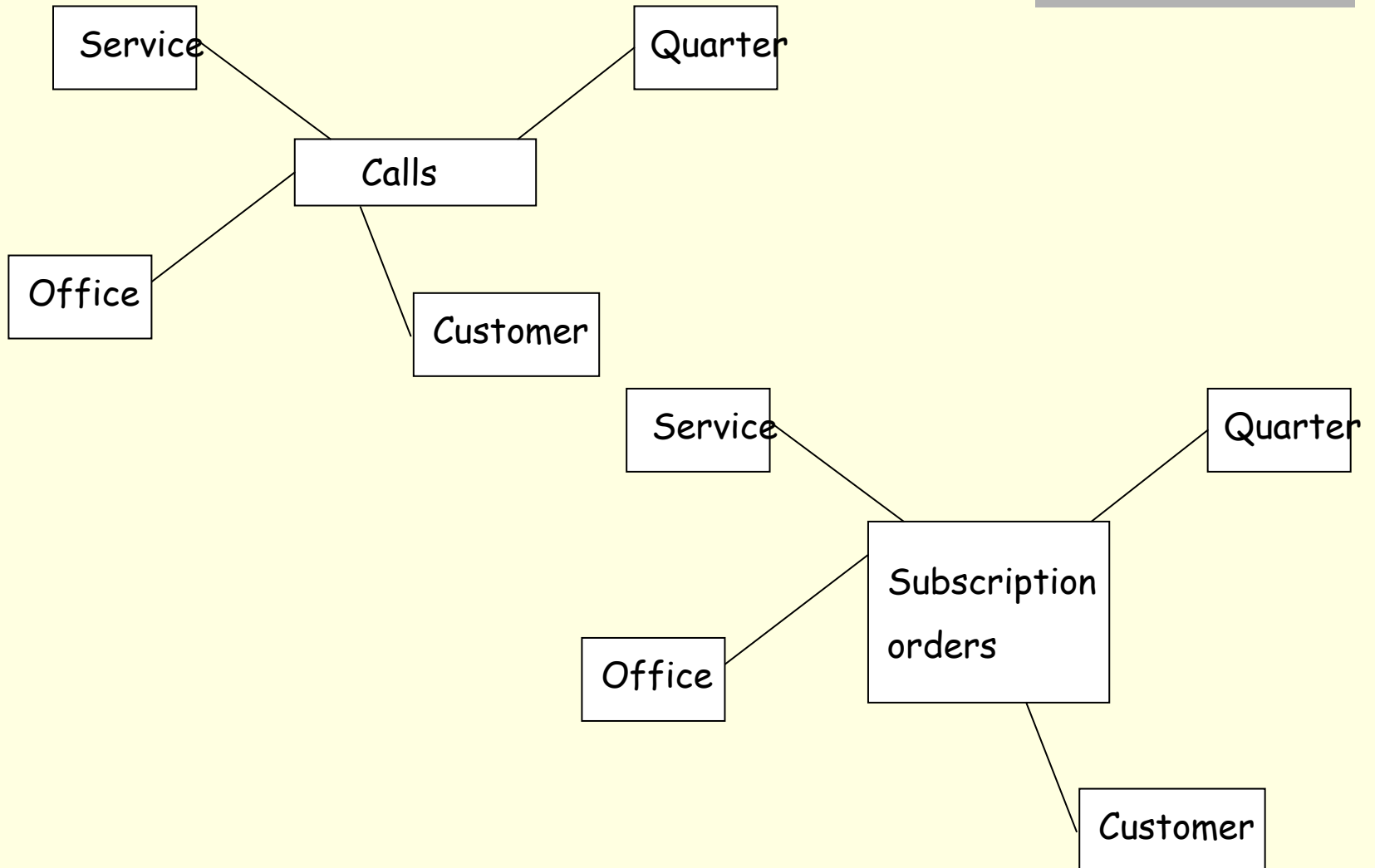
Office Dimension

Key	Seller	Office
F11	Anders C	Sundsvall
F12	Lisa B	Sundsvall
F13	Janis B	Kista

Customer Dimension

Key	Customer	Address	Region	Income group
C210	Anna N	Stockholm	Stockholm	B
C213	Danny B	Stockholm	Stockholm	A
C214	Åsa S	Stockholm	Stockholm	A

Två star-join scheman

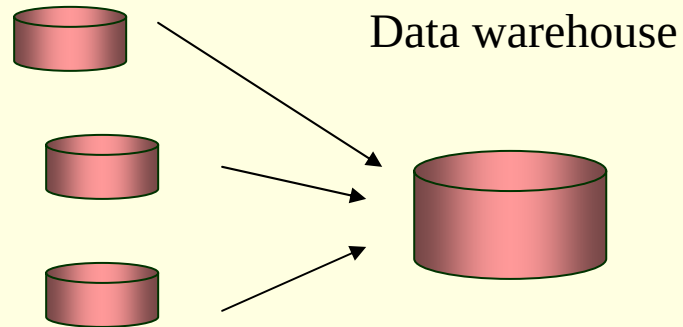

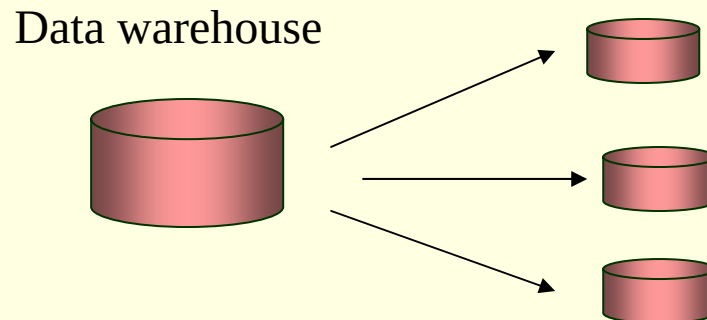
Data mart – en delmängd av DW

Oberoende data marts

Beroende data marts

Mer om DW

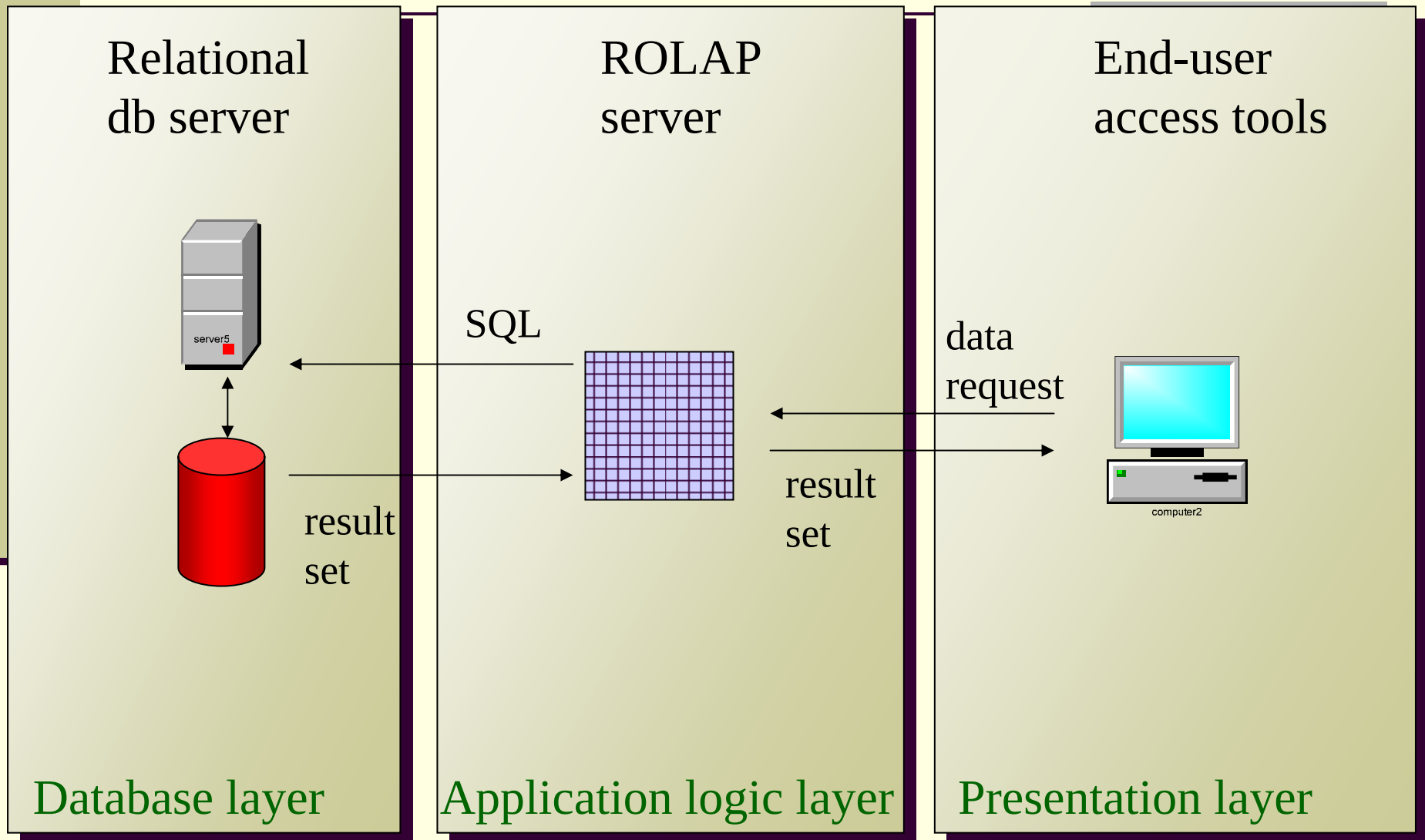
- Data som lagras i ett data warehouse laddas ned periodiskt från transaktionsdatabaser, och laddas i en separat databas som ofta finns på en separat dator och som använder en speciell OLAP-server
- Genom att ha ett DW undviker man att störa transaktionssystemens dagliga verksamhet
- Möjliggör strukturering av data så att användare kan få snabba svar (stjärnstrukturer och kuber)

Mer om DW

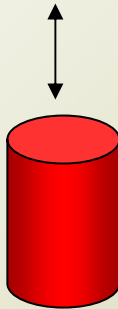
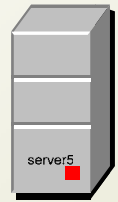
- Möjliggör föraggregering av data, till exempel en månads försäljning i stället för varje dags försäljning
- Utvidgad SQL för stjärnstrukturer finns (operatorer som Cube, som finns inte i standard SQL)
- Speciell indexering (bit map index, join index) som ökar svarshastigheten

Relational OLAP (ROLAP)

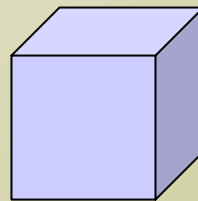
Multidimensional OLAP (MOLAP)

Relational DB server
and/or legacy systems

load

MOLAP
server

result
set

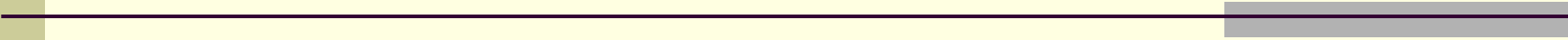
End-user
access tools

data
request

Database & application
logic layer

Presentation
layer

Del 4:

Data mining

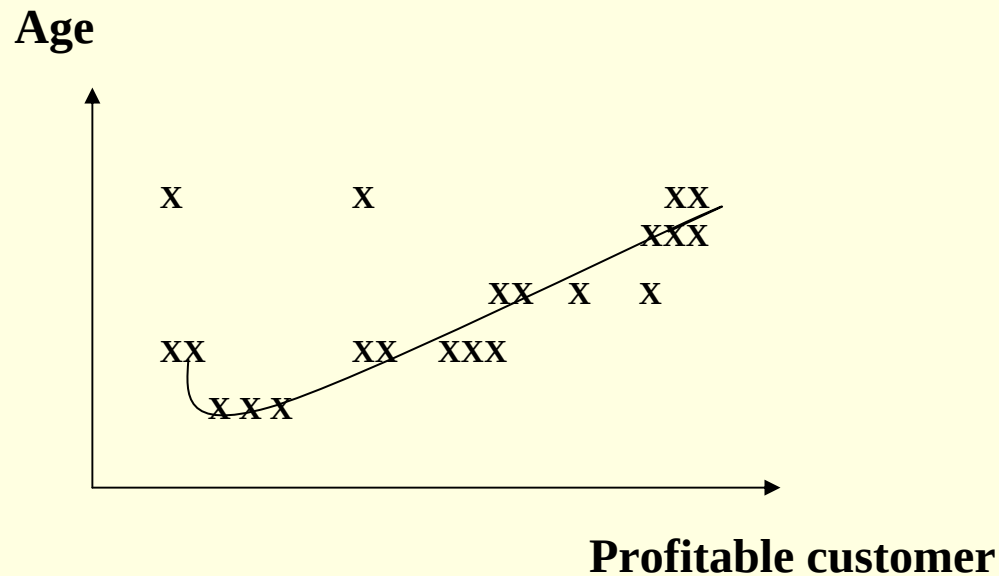
Alters definition av data mining

- "Data mining är användning av dataanalysverktyg för att finna mönster i stora transaktionsdatabaser"
- Särskilda algoritmer används för att hitta dessa mönster

Regression

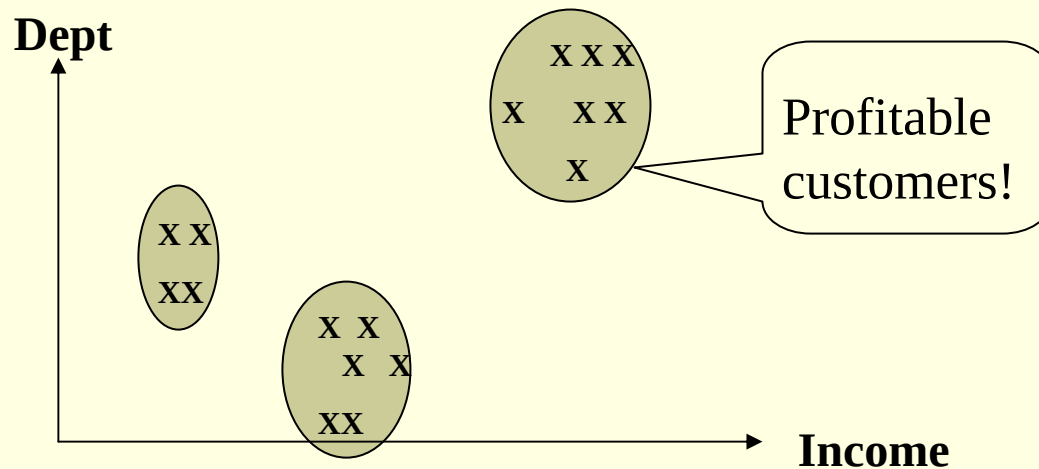
- Vid regression försöker hitta en linje eller kurva genom en mängd data, se figur

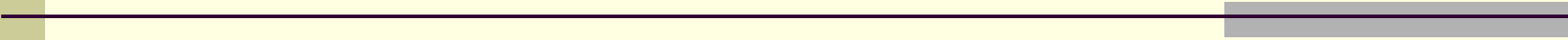

Klustring

- Klustring identifierar grupperingar
- Ett kluster är en grupp av objekt som grupperas tillsammans på grund av likheter, till exempel likartat beteende

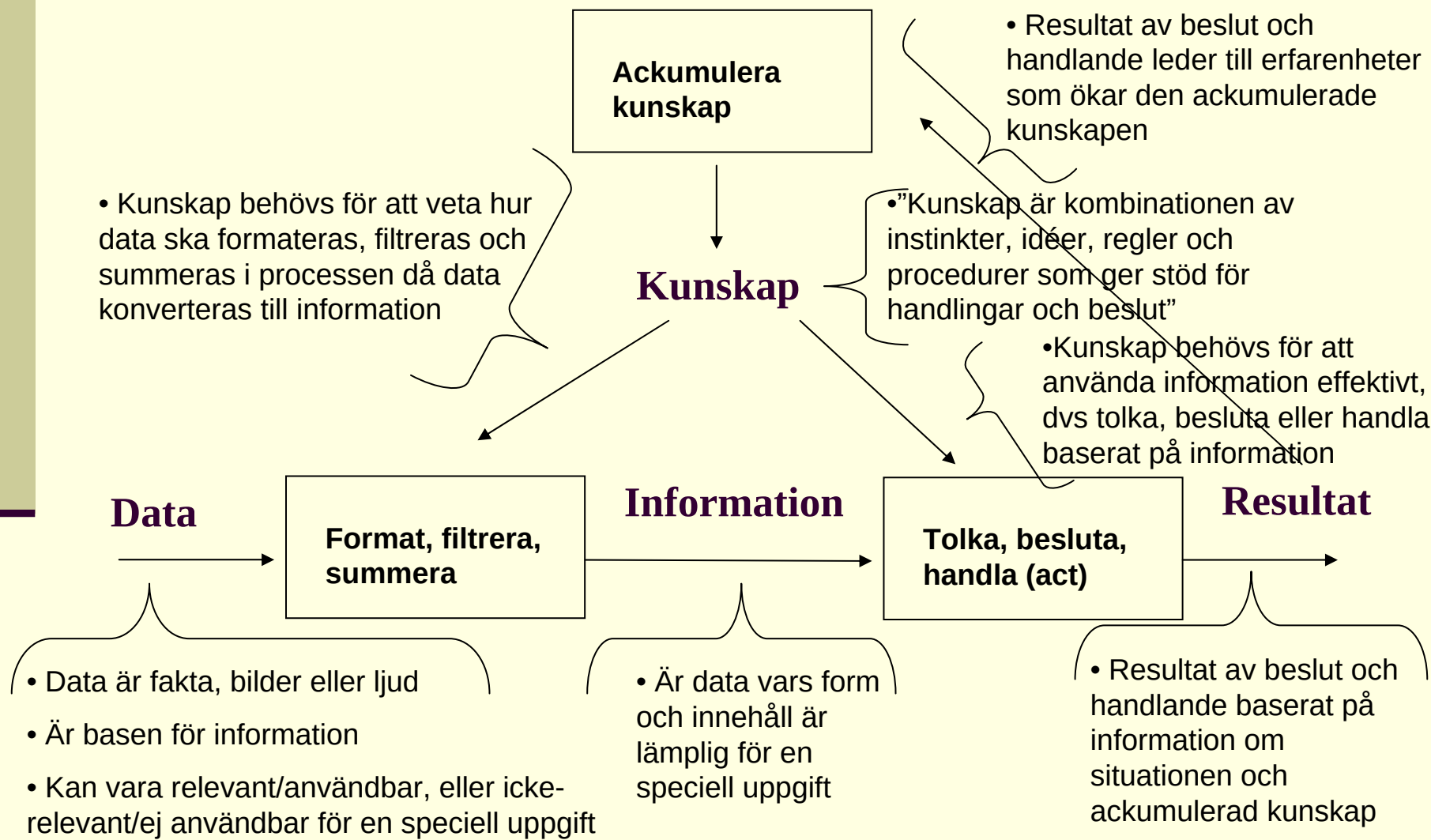

Del 5:

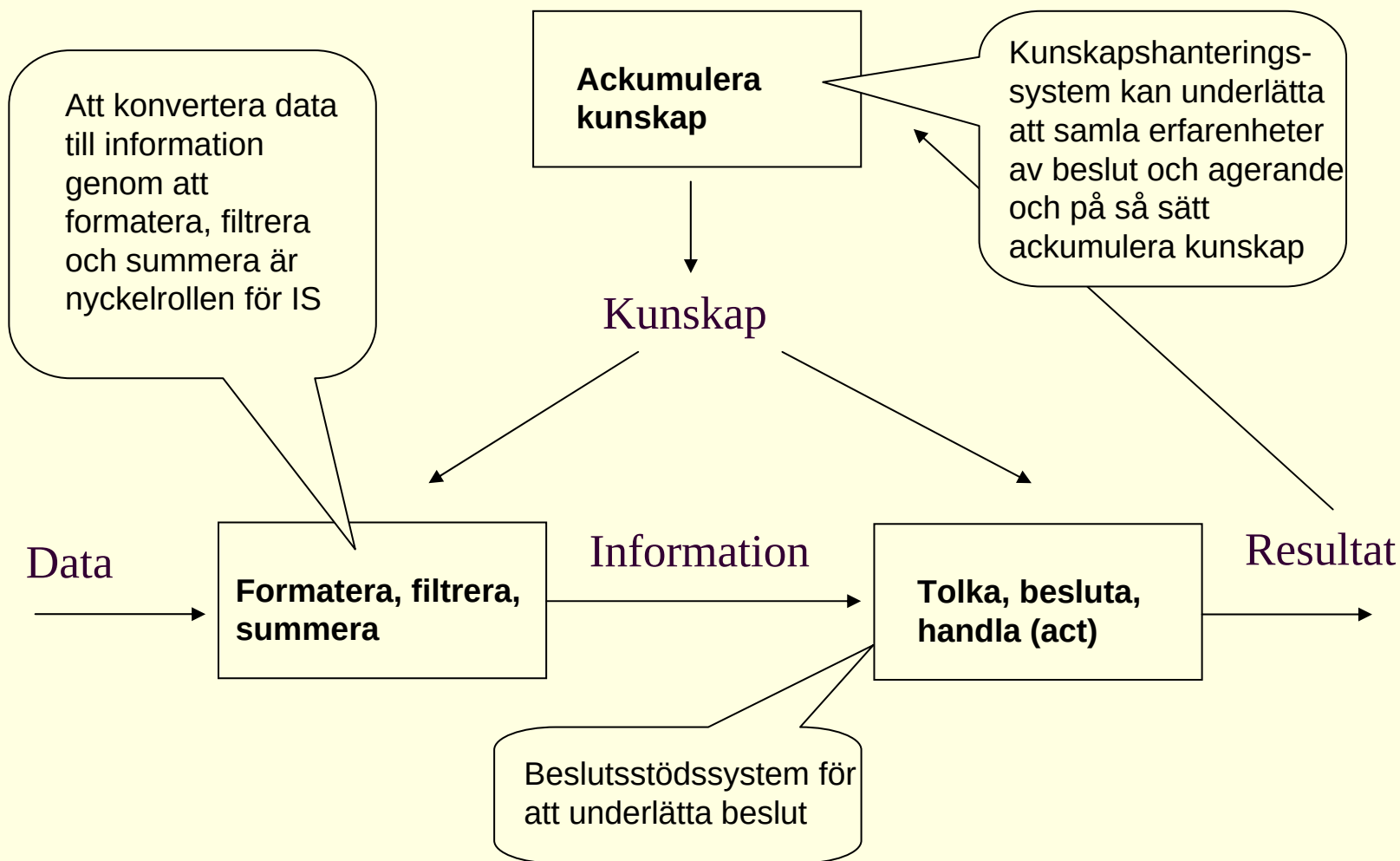
Data, information, kunskap

Relationer mellan data, info och kunskap

Relationer mellan data, info och kunskap

Data och information

- Data som konverteras till information för att användas i det dagliga arbetet, kanske inte är användbar för organisationsledningen. Data måste då konverteras till information för organisationsledningens beslutsfattande
- Hur konvertera?
  - Välja ut relevant data (filtrera)
  - Kombinera data till rätt summerad nivå (summera)
  - Visa data på ett förståeligt sätt (formatera)
- Beslutsstödssystem, som data warehousing-system kan stödja detta

Relationen data, info och kunskap - igen

- Resultatet av handlingar och beslut leder till ökad **ackumulerad kunskap**, vilket gör det möjligt att bättre konvertera data till information och att bättre använda information i framtiden för beslut och handlingar
- Hur går det till när en läkarstuderande blir expert?
När läkarstudenten undersöker och behandlar patienter, och sedan observerar resultatet, fördjupas hennes/hans medicinska kunskap

Del 6:

Kunskapshantering

Tyst och explicit kunskap

Tyst och explicit kunskap kräver olika former av kunskapshantering och kunskapshanteringssystem

- **Tyst kunskap** – är kunskap förstådd och tillämpad omedvetet. Erhålls och delas genom erfarenhet och social interaktion
- **Explicit kunskap** – är kunskap precist och formellt artikulerad. Ofta kodifierad som går att spara i dokument och databaser. Mera oberoende av individen

Principer att hålla i minnet

- Den viktigaste kunskapen är tyst kunskap
- Tyst kunskap utbyts bäst genom personlig interaktion
- Allt arbete är "kunskapsarbete" i dagens ekonomi
- Organisationer förlorar kunskap när de människor slutar

Del 7:

Kunskapshanteringssystem

Mål med kunskapshanteringssystem

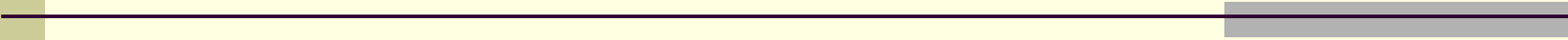
Kunskapshanteringssystem är
kommunikationssystem som ska
underlätta delande av kunskap, snarare
än information

Problem med kunskapshanteringssystem

Kunskapshanteringssystemet används inte. Varför?

- Att introducera ett kunskapshanteringssystem lägger extra börda på medarbetarna
  - De måste starta ett extra system
  - De måste förstå hur kunskapen är strukturerad i systemet för att hitta den
  - De måste dokumentera ny kunskap i systemet - tråkigt
- Kunskapshanteringssystemet innehåller inte tyst kunskap

Del 8:

INKA – ett forskningsprojekt

Ett forskningsprojekt - INKA

INKA fokuserar på **operationell kunskap** – kunskap som behövs i den dagliga driften, dvs:

- kunskap om mål, regler och rutiner
- kunskap om organisationens nuvarande tillstånd
- kunskap om tidigare erfarenheter

Operationell kunskap finns ofta utspridd hos enskilda medarbetare medan andra inte vet var kunskapen finns eller ens vilken kunskap som finns i organisationen

Konsekvenser

Organisationen är sårbar vid frånvaro av enskilda medarbetare, vilket kan leda till att:

- ingen finns tillgänglig som kan svara på frågan om det aktuella tillståndet i pågående projekt eller ärenden (kunskap om nuvarande tillstånd)
- ingen finns tillgänglig som vet vad som måste göras härnäst i ett specifikt ärende eller projekt (kunskap om regler och rutiner)
- ingen finns tillgänglig som vet hur man har löst liknande ärenden eller projekt tidigare (kunskap om tidigare erfarenheter)

När medarbetare slutar är frånvaron oftast som mest kännbar

Att introducera nya medarbetare blir onödigt tidskrävande och kostsamt då många måste involveras för överföra kunskap

Problemet känt inom forskningen

- Kunskap finns men är utspridd i organisationen och är inte tillgänglig när den behövs (Nonaka, Davenport&Prusak)
- Det finns få incitament hos medarbetarna att dela kunskap (Gurteen)

Mål: Kunskap måste flyttas från individer till organisationen – det är organisationen som ska äga kunskapen

Lösningen

Att introducera ett kunskapshanteringssystem

Men – kunskapshanteringssystem används ju
inte i särskilt hög omfattning

Premisser för systemlösning

- En lösning kan vara att använda ett enda system som både ***stöder den dagliga verksamheten*** och samtidigt ***automatiskt samlar och distribuerar kunskap***

Men vilka typer av system klarar dessa två uppgifter?

Vilken typ av system

- Operationell kunskap är naturligt strukturerad runt verksamhetsprocesser (då kunskap om mål, regler, rutiner, tillstånd, och erfarenheter, i stort sett alltid gäller en specifik verksamhetsprocess)
- För att ett integrerat affärsstödsystem automatiskt ska kunna samla och distribuera kunskap måste det därför vara **processororienterat** (liksom verksamheten)

INKA

- I INKA utvecklas ett **integrerat process- och kunskapshanteringssystem**
- Systemet erbjuder kunskap anpassad till processernas olika tillstånd. När en process befinner sig i ett viss tillstånd (som order mottagen, order skickad till produktion eller produkt tillverkad) så erbjuds den kunskap som behövs i just det tillståndet.
- Kunskap kan till exempel vara hur organisationen har agerat förut i det tillståndet (kunskap om tidigare erfarenheter), eller vilka regler som gäller när man befinner sig i detta tillstånd (kunskap om regler)
- INKA fokuserar också på "ad hoc"-processer, dvs processer för vilka det är svårt att i förväg specificera ordningen på aktiviteter

Mer om INKA

- Läs mer på www.ibissoft.se/projects/inka/inka.htm